

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
(протокол № 10 від 27 травня 2011 р.)*

Редакційна колегія

Андріянова Н.М., юристконсульт ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Журба М.А., кандидат філософських наук ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна), (керівник)
Захарків М.Р., кандидат історичних наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ільченко В.І., кандидат педагогічних наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ісаєв В.Д., кандидат філософських наук, професор СНУ ім. В. Даля (Україна)
Йованович Предраг, професор Університета м. Ніш (Сербія)
Касьянова В.О., кандидат економічних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Коренюгіна Т.Ю., кандидат психологічних наук, доцент ІКРДІПУ ННП (Росія)
Кузьміченко І.О., старший викладач ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Лугуценко Т.В., кандидат філософських наук, доцент СНУ ім. В. Даля (Україна)
Павлов С.В., кандидат географічних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Проценко В.О., кандидат історичних наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Поліщук О.П., доктор філософських наук, професор ЖДУ ім. І. Франка (Україна)
Устименко-Косоріч О.А., кандидат мистецтвознавства ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)
Ухов О.С., кандидат філософських наук, доцент ІХП СНУ ім. В. Даля (Україна)

Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наукових праць / за заг. ред. к.філос.н. Журби М.А. – Частина І. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2011. – 384 с.

Збірник містить матеріали учасників II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання, проблеми та перспективи розвитку гуманітарного знання у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти». У збірці здійснюється багатогаспектний аналіз трансформації сучасної культури, духовності в інформаційному просторі з урахуванням специфіки й соціальної динаміки філософії, етики, естетики, мистецтва, психології, педагогіки, соціології, економіки, політики і права.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів та студентів.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір і точність наведених фактів, цитат та інших відомостей.

Слюсар В.М.,
*к.філос.н., доцент кафедри філософії Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

Україна, м. Житомир

**Проблема насилля і терпимості у східній
патристиці (Климентій Олександрійський та
Іоанн Златоуст)**

Сучасні глобалізаційні процеси супроводжуються трансформацією змісту та механізмів здійснення насилля у соціокультурній, економічній та політичній сферах, актуалізуючи проблему пошуку ефективних методів,

які використовуються як індивідуально, так і соціальними інституціями, для протидії прямим та опосередкованим насильницьким впливам. Насилля взагалі виступає таким видом взаємодії між суб'єктами (індивідами, групами, організаціями), коли одна із сторін завдає фізичного, психічного чи / та морального збитку іншій задля досягнення поставлених цілей.

Тенденція до зменшення соціальної ролі релігії у сучасному західному світі виникає у "православному світі", складовою якого є й Україна. Традиційне розуміння проблеми насилля у цьому світі бере витoki, на нашу думку, із східної патристики, представленої передусім філософськими працями Климента Олександрійського, Орігена, Іоанна Златоуста. Висхідним положенням для інтерпретації євангелієвської теми насилля й терпіння було "якщо тебе вдарили по правій щоці, підстав ліву", тобто насилля пояснюється недосконалою природою людини, як правило не християнина, і долається виключно ненасильницькими методами, передусім терпимістю. У "Дідахе" цей принцип уточнюється: підставити праву щоку – значить стати досконалим, навіть, якщо у тебе, християнина, відбирають певний одяг, віддай увесь.

У ранній патристиці терпимість до будь-яких проявів насилля визначається, як і любов до ближнього, важливою умовою утвердження людини нового типу – християнина. Терпіння розуміється філософами ранньої патристики основою віри і надії, адже воно запобігає здійсненню гріха. Насилля є недосконалим методом управління, йому протиставляється мудрість як умова соціальної справедливості. Негативна дія насилля долається терпінням, даним людині Богом, який також терпить гріхи людини, він надає перевагу терпінню над розплатою.

Східна патристика ґрунтується на визначених ідеях ранньої. Тут отримала своє продовження концепція мудреця-правителя, проголошена ще Платоном. Дихотомічні складові "мудрість – терпіння" проголошуються основним способом подолання негативної дії насилля, яка спрямовується на християн через недостатній рівень знань їх опонентів. І лише "оживлене" любов'ю істинне знання, за Климентом Олександрійським ("Істинний гностик творить благо тільки заради нього самого"), здатне навчити цих невігласів поважати живі творіння Бога. Основою істини є віра, вона ж і представляється першим кроком до спасіння. Поєднання тріади "страх – надія – покаєння" зі стриманістю та терпінням призводить до пробудження її складових і до любові й гнозису (одкровенного знання). Людина, в якій добродісності страх перед Богом, терпіння, довготерпіння й стриманість, вступає в радісний союз з Богом і, як результат, знаходять задоволення в мислості, розумінні, науковому й одкровенному знанні (Климент Олександрійський "Строматі").

Вихідною тезою для інтерпретації філософами патристиками феномену насилля у християнстві є "Бог не примушує, – насилля Богу особливо ненависне, – але до тих, хто йде, приходять Він, хто просить і штовхає, відкриває". Іоанн Златоуст у праці "До Федора падшого благання" порівнює діяння Бога з працею лікарів, які з великою турботою повертають здоров'я важко хворим, відходячи від правил лікування, наголошує, що Бог повертає людей до добродетелей не раптово і насильно, а поступово, турботливо. Це здійснюється з метою уберегти людей від відчуження та омани. У праці "Про священство" також лунає заборона насильно виправляти усіх, хто впав у гріховність, оскільки Бог нагороджує лише тих, хто утримується від пороків добровільно, а не за примусом. Відтак, основним методом навернення до істинного шляху є переконання на противагу насиллю.

Климент Олександрійський вважав, що основним способом життя мудреця "терпіння і радість", тобто при терпінні він повинен залишатися радісним ніби відбуваючи святкування разом з Богом. Символом терпіння для Климента Олександрійського (у праці "Педагог") є біблійна Ревекка, яка понад 20 років не могла мати дітей, а потім, як у винагороду за терпіння, народила двох величких близнюків. Ревекка, на думку філософа, є віковічною у своїй постійній радості, терпеливою вірною, свідомою про існування людей, радісною вдячністю Богові.

Смерть Ісуса Христа є для патристики символом терпимості. Навчити терпінню і виховати в силі, щоб ніщо не засмучувало людину у цьому житті, ставить завдання перед людиною і суспільством загалом Іоанн Златоуст ("Слово до тих, хто спокушається минулими нещастями..."). Відтак, образи, позор, дорікання ворогів, нападки, брехня не здатні засмутити таку людину. Також у душі ранньої патристики, представники східної визначають виховання терпимості одним із методів самоудосконалення людини. Зокрема Климент Олександрійський у праці "Про досконалого гностика" вказував, що християнин може удосконалюватися в терпінні, благочесті, помірності, працелюбстві, регулярності у сповіді, а також у гнозисі. Досконалою є лише та людина, яка не має гріха. Іоанн Златоуст проблему терпіння заради самовдосконалення розглядає крізь призму тлінності людського тіла. Через тлінність людина змушена терпіти багато труднощів цього життя, але життя наступне ("райське") має нетлінну природну основу. І тут знімаються протиріччя, розв'язання яких засновувалось на терпінні.

Недостаток терпіння в людині може призвести до заперечення нею існування буття Бога або про нездатність його охопити собою усе суще. До цього здатні люди нестримані, які піддалися чуттєвим розвагам, зазнали важких страждань, зломлені мінливостями долі. Випробовування ж дані людині Богом, вони виконують корисну лікувальну функцію виробляючи в

людині важливу якість – мужність. На її основі відбувається протистояння різним проявам страху і боязні (чуттєвим задоволенням, горю, гніву тощо). Разом із щирістю, благородністю, вивищеним образом мислення терпіння є особливим видом мужності, що дозволяє людині здійснювати об'єктивну оцінку оточуючих реалій, уникати негативної дії лестоців.

Цікавим, на нашу думку, є звернення філософів східної патристики до проблеми різних проявів ірраціонального насилля. Климент Олександрійський у праці "Істинний гностик творить благо тільки заради нього самого" аналізує гнів та пристрасть, які супроводжують терпіння. Це долається, на думку філософа, насамперед утриманням та покірністю. Силою терпіння долається і спокуса як передумова пристрасті (Климент Олександрійський "Стромати"). Пристрасть же, як визначив Іоанн Златоуст у праці "До ворогуючих проти тих, хто залучає до монаського життя", це певне насилля, здатне примусити кожного одержимого нею, терпіти і переносити усе, для чого б то не було. Забороненим і є гнів, адже коли той, хто бажає образити, відчує, що опонент здатен витерпіти ще більше, скільки хотілося б, тоді він вийде з конфлікту, зазнавши поразку, опозорений перевагою терпіння у опонента, відчуваючи злість і чесноти опонента.

Отже, традиції ранньої патристики стосовно поглядів на проблеми насилля та терпіння знайшли своє продовження у східній патристиці. Різні прояви насилля розуміються як ліки для формування терпіння і мужності, як особлива чеснота християнина. Звертається увага до ірраціонального насилля, визначено, що гнів і спокуса виступають формами його прояву.